

اجرای موقت معاهدات حقوقی بین‌المللی

محسن عبدالهی*

فرهاد درهمی**

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۳/۲۷

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۹/۲۱

چکیده

در رویه معاهداتی نوین یک وقفه زمانی بین اتمام مذاکرات انعقاد معاهده و پذیرش متن معاهده یا امضای آن از یک طرف و لازم‌الاجرا شدن معاهده مزبور از طرفی دیگر وجود دارد. این امر بدین خاطر است که در بسیاری از کشورها لازم‌الاجرا شدن معاهدات بین‌المللی تابع تکمیل فرایندهای داخلی ضروری به منظور تصویب و پذیرش معاهدات است. اما گاهی ممکن است اجرای فوری معاهده بلافاصله بعد از پایان مذاکرات انعقاد آن به دلایل گوناگون برای دولت‌ها حیاتی باشد. اجرای موقت معاهدات سازکاری مؤثر برای دستیابی به این هدف است و در حال حاضر نیز در مواردی از مزایای آن بهره گرفته می‌شود. سازکار اجرای موقت در ماده ۲۵ کنوانسیون ۱۹۶۹ وین درباره حقوق معاهدات تدوین شده است. اما دو بند اختصاص داده شده در ماده مزبور به تمام پرسش‌ها در خصوص سازکار اجرای موقت معاهدات پاسخ نمی‌دهد. بنابراین، اجرای موقت معاهدات نیاز به توضیح بیشتر دارد. از این‌رو، هدف مقاله حاضر بررسی جنبه‌های فنی مرتبط با سازکار اجرای موقت معاهدات بین‌المللی و پاسخ به این پرسش است که یک معاهده بین‌المللی قبل از لازم‌الاجرا شدن چگونه به صورت موقت به اجرا درمی‌آید؟

کلید واژگان:

اجرای موقت، انعقاد، تصویب، حقوق بین‌الملل، لازم‌الاجرا شدن، معاهدات بین‌المللی.

* دانشیار دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.

mo_abdollahi@sbu.ac.ir

** دانشجوی دکتری تخصصی حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه شهید بهشتی.

farhad.derhami@gmail.com

مقدمه

در رویهٔ معاهداتی نوین، پس از انعقاد کنوانسیون ۱۹۶۹ وین دربارهٔ حقوق معاهدات^۱ (کنوانسیون وین)، معمولاً وقفه‌ای زمانی میان پایان مذاکرات انعقاد معاهده و پذیرش متن یا امضای آن از یک طرف و لازم‌الاجرا شدن آن از طرفی دیگر، وجود دارد. این امر بدین خاطر است که برای بسیاری از دولت‌ها لازم‌الاجرا شدن یک معاهدهٔ بین‌المللی تابع تکمیل تشریفات داخلی ضروری برای تصویب آن است. اما گاهی دولت‌ها بنا به دلایلی خواهان جلوگیری از وقفهٔ زمانی مزبور هستند که در این وضعیت سازکار اجرای موقت معاهدات،^۲ تعبیه شده در مادهٔ ۲۵ کنوانسیون وین، مورد استفاده قرار می‌گیرد.

در واقع اجرای موقت، سازکاری است که به موجب آن دولت‌ها بر حقوق و تکالیف مندرج در یک معاهده قبل از لازم‌الاجرا شدنش نسبت به اعمال، وقایع و وضعیت‌های مربوطه، بدون اینکه معاهده را از صورت رسمی خارج کنند و به شکلی ساده درآورند، اثر می‌گذارند. علت اجرای موقت، سرعت بخشیدن به اجرای معاهده‌ای است که فوریت آن از سوی دولت‌ها لازم تشخیص داده شده است. نتیجه آنکه اعتبار تشریفات تصویب، یعنی پیوستن قطعی دولت‌ها به معاهده، همچنان به قوت خود باقی می‌ماند^۳ و باید در راستای لازم‌الاجرا شدن قطعی معاهده تکمیل شوند.

با آنکه تاکنون معاهدات در زمینه‌های گوناگون به صورت موقت به اجرا درآمده‌اند، این میزان در حد پتانسیل بالقوهٔ سازکار مزبور در تسریع و تسهیل اجرای معاهدات بین‌المللی نبوده است. از دلایل یادشده در خصوص این موضوع، نداشتن شناخت کافی دولت‌ها از سازکار اجرای موقت و نگرانی دربارهٔ پیامدهای به‌کارگیری از آن است. این حقیقت که در ادبیات حقوقی بین‌المللی نیز تعداد انگشت شماری منبع وجود دارد که منحصرأً به اجرای موقت معاهدات بپردازد، به این مسئله دامن زده است. از همین رو، کمیسیون حقوق بین‌الملل (کمیسیون) در سال ۲۰۱۲ تصمیم گرفت که اجرای موقت معاهدات را در برنامه کاری خود قرار دهد و سعی در بررسی جنبه‌های مختلف این سازکار مهم در روابط معاهداتی بین‌المللی کرده است.

1. Vienna Convention on the Law of Treaties.

2. Provisional Application Mechanism.

۳. فلسفی، هدایت‌الله، *حقوق بین‌الملل معاهدات*، تهران: فرهنگ نشر نو، ۱۳۹۱، ص ۲۶۴.

دولت ایران نیز در موارد محدودی سابقه اجرای موقت برخی از معاهدات را دارد که دو مورد آن برجسته تر است. مورد اول مربوط به اجرای موقت برخی از مواد معاهده منع جامع آزمایش‌های هسته‌ای^۱ بود که بر اساس تصویب شورای عالی امنیت ملی و تأیید مقام رهبری عملی شد. مورد دوم مربوط به اجرای موقت پروتکل الحاقی به موافقت‌نامه بین ایران و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی (آژانس) است که در واقع پروتکل مزبور در دو نوبت به صورت موقت از سوی ایران به اجرا درآمد: نوبت اول زمانی بود که بر اساس قطعنامه‌های ۱۲ سپتامبر و ۲۴ نوامبر ۲۰۰۳، آژانس از ایران اجرای موقت پروتکل الحاقی را درخواست نمود و دولت ایران ضمن امضای پروتکل مزبور در حدود دو سال به اجرای آن به صورت موقت اقدام کرد؛^۲ نوبت دوم زمانی بود که بر اساس ماده ۱۳ برجام^۳ دولت ایران متعهد گردید که پروتکل الحاقی را تا زمان تصویب آن به وسیله مجلس به صورت موقت داوطلبانه اجرا کند. با وجود این، به نظر می‌رسد که دولت ایران نیز تمایل چندانی در به کارگیری سازکار اجرای موقت معاهدات در روابط معاهداتی بین‌المللی خود ندارد.

این مقاله سعی دارد تا با قرار دادن رویه معاهداتی بین‌المللی در کنار ماده ۲۵ کنوانسیون وین به روشن شدن چگونگی اجرای موقت معاهدات بین‌المللی بپردازد و موضوعاتی از قبیل منبع تعهد، ابزارهای توافق، آغاز و خاتمه و در نهایت دولت‌های متعهد به اجرای موقت یک معاهده بین‌المللی را بررسی نماید. امید است با افزایش آگاهی در خصوص جنبه‌های فنی این سازکار مفید معاهدات بیشتری به منظور تسریع در روابط معاهداتی قبل از لازم‌الاجرا شدن قطعی به صورت موقت به اجرا در آیند؛ چرا که تکمیل فرایند تصویب داخلی معاهدات بین‌المللی که مطابق با قوانین اساسی بسیاری از کشورها ضروری است، معمولاً فرایندی زمان‌بر است که ممکن است مانع دستیابی فوری و به‌موقع به مزایای انعقاد یا الحاق به یک معاهده و یا تأخیر در بهره‌مندی از آنها شود.

1. Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty.

۲. نک: تیلا، پروانه، جایگاه اجرای موقت پروتکل الحاقی معاهده عدم گسترش سلاح‌های

هسته‌ای در حقوق عمومی ایران، مجله پژوهش‌های حقوقی، ۱۳۸۲، شماره ۴، صص ۲۶۳-۲۴۳.

۳. برنامه جامع اقدام مشترک.

در این راستای ابتدا به مفاد ماده ۲۵ کنوانسیون وین، سپس به تمایز سازکارها یا موافقت‌نامه‌های مشابه و در انتها به مسائل فنی اجرای موقت معاهدات خواهیم پرداخت.

۱. ماده ۲۵ کنوانسیون وین

ماده ۲۵ کنوانسیون وین تنها مقرر مدون در حقوق بین‌الملل است که به سازکار اجرای موقت معاهدات می‌پردازد. البته ماده ۲۵ کنوانسیون ۱۹۸۶ وین درباره حقوق معاهدات میان دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی یا میان سازمان‌های بین‌المللی^۱ (کنوانسیون ۱۹۸۶) نیز به موضوع اجرای موقت معاهدات اشاره دارد، اما مفاد آن از هر نظر مشابه با ماده ۲۵ کنوانسیون وین است و مهم‌تر آنکه کنوانسیون ۱۹۸۶ هنوز لازم‌الاجرا نگردیده است. ماده ۲۵ کنوانسیون وین مقرر می‌دارد:

«۱. هر معاهده یا بخشی از آن در صورتی قبل از لازم‌الاجرا شدن، به‌طور موقت به اجرا در می‌آید که: الف) معاهده خود چنین مقرر کرده باشد؛ ب) دولت‌های شرکت‌کننده در مذاکره در این باره به همین صورت، اما به ترتیبی دیگر توافق کرده باشند.

۲. جز در مواردی که معاهده به صورتی دیگر مقرر کند یا دولت‌های شرکت‌کننده در مذاکره به ترتیبی دیگر توافق کرده باشند، اجرای موقت معاهده یا بخشی از معاهده در قبال هر دولت در صورتی متوقف می‌گردد که این دولت به سایر دولت‌ها که معاهده میان آنها به‌طور موقت به اجرا در آمده است، اطلاع دهد که قصد پیوستن به معاهده را ندارد.»

ماده فوق امکان عدول از اصلی را ممکن می‌سازد که بر اساس آن هر معاهده فقط بعد از لازم‌الاجرا شدن نسبت به دولت‌های مربوطه مؤثر و قابل اعمال است. لازم‌الاجرا شدن در دو سطح رخ می‌دهد: سطح اول لازم‌الاجرا شدن یک معاهده مطابق مقررات خود و سطح دوم لازم‌الاجرا شدن ابراز اراده دولت در پیوستن به یک معاهده در موردی که خود معاهده قبلاً لازم‌الاجرا شده است. در هر صورت اثر الزام آور معاهده مشروط به ابراز اراده معتبر دولت مربوطه

1. Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations.

همراه با لازم الاجرا شدن خود معاهده است. همان‌طور که قبلاً اشاره شد، عدول از این امر در ماده ۲۵ کنوانسیون حقوق معاهدات تصریح گردیده است.^۱

اگر چه ماده فوق عنصر مرکزی هر مذاقه ای در خصوص اجرای موقت است، به تمام پرسش‌هایی که امکان دارد در خصوص اجرای موقت یک معاهده پدید آید، پاسخ نمی‌دهد و به خاطر فقدان صراحت حقوقی مورد انتقاد قرار گرفته است. برای مثال، نه در این ماده که به‌طور خاص به اجرای موقت می‌پردازد و نه در ماده ۲ کنوانسیون وین که مربوط به تعریف اصطلاحات به کار رفته در آن است، عبارات «موقت» یا «اجرا» تعریف نشده‌اند.^۲ از آنجایی که هدف از سازگار، اجرای موقت تسریع در روابط معاهداتی بین‌المللی است، قواعد آن باید طوری تدوین شوند که از یک طرف باعث دستیابی به هدف ذاتی آن و از طرفی دیگر عدم ایجاد هرگونه نگرانی در خصوص پیامدهای به‌کارگیری از آن گردند. اینکه تمام دولت‌های شرکت‌کننده در مذاکرات انعقاد یک معاهده، آشکارا بدانند که چه زمانی و چگونه اجرای موقت یک معاهده آغاز می‌شود و پایان می‌یابد، تحت چه شرایطی بر اجرای موقت توافق کنند و اینکه آنها در آن وضعیت چه تعهداتی برعهده گرفته‌اند، عامل مهمی در اجتناب از اختلافات بعدی و انتظارات عقیم مانده است.^۳

متأسفانه ماده ۲۵ در تشریح بسیاری از ابعاد مربوط به اجرای موقت ناکام بوده است و مواجهه با مسائل خاصی را که هنگام به‌کارگیری سازکار مزبور ممکن است به وجود آید، برعهده دولت مربوطه قرار داده است. در کل می‌توان گفت دولت‌ها از صلاحدید زیادی برای توافق در خصوص چگونگی اجرای موقت یک معاهده برخوردارند.^۴ براساس ماده ۲۵، گستره اجرای موقت یک معاهده ممکن است شامل تمام یا فقط برخی از مقررات آن باشد، منبع تعهد به اجرای موقت

1. Djajic, S., "Provisional Application of Treaties: Critical Assessment of the Rule and International Investment Awards". *Harmonization of Serbian and Hungarian Law with the European Union Law*, 2014. (2), 339-362, p. 341.

2. Rogoff, M. A., & Guaditz, B. E., *The provisional application of international agreements*. *Maine Law Review*, 1987, 39, 29-81. p. 41.

3. *Ibid*, p. 40.

4. Lefeber, R., "Treaties, Provisional Application". In *Max Planck Encyclopedia of International Law online edition*. Last Update May 2011. Retrieved from: <http://mpepil.com>, p. 6.

نیز ممکن است خود معاهده باشد یا اینکه دولت‌های مذاکره‌کننده به ترتیبات دیگری توافق کنند؛ حال اینکه این ترتیبات دیگر چه هستند، مادهٔ مزبور توضیحی ندارد. همچنین در بند ۲ مقرر شده است که اجرای موقت یک معاهده ممکن است با لغو یکجانبه پایان یابد، اما شیوهٔ مزبور تنها شیوهٔ پایان دادن به اجرای موقت یک معاهده نیست.

بعد از مادهٔ ۲۵ کنوانسیون وین، مهم‌ترین منبع برای شناخت سازکار اجرای موقت رویهٔ معاهداتی بین‌المللی است. در ادامه با بررسی آن بخش از رویهٔ معاهداتی بین‌المللی که در خصوص شیوه‌ها و شرایط به کارگیری سازکار اجرای موقت است، سازکار مزبور را بهتر خواهیم شناخت. اما در ابتدا برای درک بهتر نسبت به اجرای موقت معاهدات و جلوگیری از هرگونه سردرگمی، تمایز آن با سایر موارد مشابه در کارکرد یا عنوان را بررسی خواهیم نمود. بنابراین، این بخش را با بررسی موافقت‌نامه‌های موقت، تعهد به عدم نقض موضوع و هدف معاهده قبل از لازم‌الاجرا شدن آن و عطف به‌ماسبق معاهدات آغاز می‌کنیم.

۲. تمایز بین اجرای موقت معاهدات و سایر موارد مشابه

۲.۱. موافقت‌نامه‌های موقت^۱

موافقت‌نامه‌های موقت و سازکار اجرای موقت معاهدات دارای کارکردی یکسان‌اند؛ هدف هر دوی آنها از بین بردن وقفهٔ زمانی محتمل قبل از لازم‌الاجرا شدن یک معاهدهٔ بین‌المللی است. تمایز بین این دو در واقع مربوط به چگونگی از بین بردن وقفهٔ مزبور است. در مورد اول، وقفهٔ یادشده به‌وسیلهٔ انعقاد یک موافقت‌نامهٔ موقت رفع می‌گردد. موافقت‌نامه‌ای که دولت‌ها قصد دارند در آینده آن را با یک معاهدهٔ دائمی دربارهٔ همان موضوع، اما جامع و دقیق‌تر نسبت به موافقت‌نامهٔ موقت، جایگزین کنند. بنابراین، وقفهٔ قبل از لازم‌الاجرا شدن رژیم معاهداتی دائمی یا نهایی، به‌وسیلهٔ انعقاد یک موافقت‌نامهٔ دیگر دربارهٔ همان موضوع و هدف اما در محتوا کمی متفاوت (دارای جزئیات و پیچیدگی کمتر) رفع می‌شود.^۲ در این خصوص می‌توان به موافقت‌نامهٔ

1. Interim agreement.

2. Mertsch, A.Q., *Provisionally Applied Treaties: Their Binding Force and Legal Nature*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2012. p. 16.

موقت بین دولت امریکا و شوروی دربارهٔ برخی اقدامات به منظور محدودسازی سلاح‌های تهاجمی استراتژیک اشاره کرد که هم در مدت و هم در گسترهٔ تعهدات دو طرف محدود بود. اما دو کشور متعهد شده بودند که مذاکرات را برای انعقاد هرچه زودتر یک موافقت‌نامهٔ جامع‌تر ادامه دهند؛ امری که منجر به انعقاد موافقت‌نامهٔ سالت ۱^۱ گردید.

این درحالی است که سازکار اجرای موقت وقفه محتمل را بسادگی و تنها با اجرای معاهده قبل از لازم‌الاجرا شدنش رفع می‌نماید. در نتیجه، اجرای معاهده از لازم‌الاجرا شدن قطعی‌اش جدا شده، از نظر زمانی پیش از آن روی می‌دهد. بنابراین، در اجرای موقت، این رژیم معاهداتی نهایی یا دائمی است که قبل از لازم‌الاجرا شدن معاهده به صورت موقت اجرا می‌شود، در حالی که در موافقت‌نامه‌های موقت این رژیم موقت و موافقت‌نامه موقت است که لازم‌الاجرا و اجرا می‌شود تا زمانی که رژیم معاهداتی نهایی یا دائمی آمادهٔ جایگزینی آن گردد.^۲

۲.۲. تعهد به عدم نقض موضوع و هدف معاهده^۳

اجرای موقت و تعهد به عدم نقض موضوع و هدف یک معاهده قبل از لازم‌الاجرا شدنش، مقرر در مادهٔ ۱۸ کنوانسیون وین، هر دو به اثر معاهده پیش از لازم‌الاجرا شدنش می‌پردازند. همچنین هر دوی آنها محدود به معاهداتی هستند که به محض پایان مذاکرات لازم‌الاجرا نمی‌شوند و یک وقفهٔ زمانی بین انعقاد و لازم‌الاجرا شدن معاهده وجود دارد. با وجود این، این دو را می‌توان با توجه با آثار معاهدات قبل از لازم‌الاجرا شدن آنها متمایز کرد. در خصوص تعهد به عدم نقض موضوع و هدف، اثر معاهده محدود و به نوعی غیرمستقیم است. به طور کلی، مادهٔ ۱۸ دولت‌ها را صرفاً متعهد می‌نماید که معاهده را قبل از لازم‌الاجرا شدنش بی‌اثر یا بی‌هدف نکنند، اما هر اقدام دیگری که به آستانهٔ نقض موضوع و هدف معاهده نرسد، تحت پوشش تعهد مزبور قرار نمی‌گیرد. در این وضعیت، اثر مقررات معاهده قبل از لازم‌الاجرا شدن آن این است که آنها

1. Strategic Arms Limitation Treaty (SALT).

2. Mertsch, op. cit., p. 16.

3. Obligation not to defeat the object and purpose of a treaty.

ایجاد کننده موضوع و هدف معاهده می‌باشند و از این منظر همان‌طور که قبلاً اشاره شد، اثر معاهده محدود و غیرمستقیم است.^۱

در حالی که مطابق ماده ۱۸، اثر معاهده قبل از لازم‌الاجرا شدنش محدود به پاسداری از اساس معاهده به وسیله ممنوعیت اقدامات ضربه زنده به موضوع و هدف آن، و اجرای موقت مستلزم اعطای اثری بسیار گسترده‌تر به معاهده به وسیله اجرای واقعی تمام یا برخی از مقررات ماهوی آن نسبت به اعمال، وقایع یا وضعیت‌های مربوطه قبل از لازم‌الاجرا شدنش است. در کل می‌توان گفت تعهد به عدم نقض موضوع و هدف یک معاهده قبل از لازم‌الاجرا شدنش اغلب در قالب تعهدی منفی، و در عوض، اجرای موقت یک معاهده قبل از لازم‌الاجرا شدنش تعهدی مثبت است.

۲.۳. عطف بماسبق معاهدات^۲

هر دو اجرای موقت و عطف بماسبق یک معاهده مربوط به قلمروی زمانی اجرای مقررات آن می‌باشند. در هر دو مورد معاهده نسبت به اعمال، وقایع و وضعیت‌هایی اجرا می‌گردد که قبل از لازم‌الاجرا شدنش اتفاق افتاده‌اند. تمایز بین این دو در برهه‌ای از زمان است که تعهد اجرای معاهده در قبال آن اعمال، وقایع و وضعیت‌ها به وجود می‌آید. در عطف بماسبق، پس از لازم‌الاجرا شدن معاهده تعهد به اجرای مقررات آن نسبت به اعمال، وقایع و وضعیت‌های گذشته ایجاد می‌گردد. در مقابل، اجرای موقت به این معناست که مقررات معاهده پیش از لازم‌الاجرا شدنش اجرا شوند، اما فقط در قبال اعمال، وقایع و وضعیت‌های کنونی یا آینده؛ مگر اینکه در خصوص عطف بماسبق اجرای موقت معاهده توافق شده باشد. بنابراین، در اجرای بماسبق معاهده به صورت قطعی لازم‌الاجرا شده است، اما در اجرای موقت اینگونه نیست.^۳

در خاتمه تأکید می‌شود اجرای موقت یک معاهده اشاره به اجرای آن از منظر زمانی دارد، نه از منظر آثار معاهده؛ چراکه آثار آن به همان صورتی که معاهده مقرر داشته، قطعی و الزام‌آور است. سازکار اجرای موقت، به وسیله تسریع در اجرای معاهده یک وقفه زمانی محتمل را از بین می‌برد. در واقع، سازکار مزبور این کار را با قطع ارتباط بین اجرا معاهده از لازم‌الاجرا شدنش

1. Ibid, p. 19.

2. Retroactive application of a treaty.

3. Ibid, p. 20.

انجام می‌دهد. برای درک بهتر این جداسازی اشاره به این نکته ممکن است سودمند باشد که باید بین لازم‌الاجرا شدن یک معاهده با اعمال یا اجرای مقررات آن تمایز قائل شد. درحالی‌که لازم‌الاجرا شدن یک معاهده و اعمال یا اجرای مقررات آن اغلب هم‌زمان می‌باشند، کاملاً محتمل است که آنها به‌صورت جدا از هم اتفاق افتند. اعمال یک معاهده ممکن است مؤخر بر لازم‌الاجرا شدنش باشد؛ برای نمونه، کنوانسیون‌های چهارگانهٔ ۱۹۴۹ ژنو دهه‌ها قبل لازم‌الاجرا شده‌اند، اما مقررات آنها فقط در صورت وقوع یک مخاصمهٔ مسلحانه بین‌المللی اعمال خواهد شد. از طرفی دیگر، ممکن است اجرای یک معاهده یا برخی از مقررات آن مقدم بر لازم‌الاجرا شدنش باشد. بند ۴ مادهٔ ۲۴ کنوانسیون وین این وضعیت را با اشاره به قیود پایانی یک معاهده که تنظیم‌کنندهٔ موضوعاتی هستند که لزوماً قبل از لازم‌الاجرا شدن یک معاهده به‌وجود می‌آیند، روشن می‌سازد. بر اساس این بند، آن دسته از مقررات معاهده که در ارتباط با موضوعاتی از قبیل تأیید اعتبار متن، ثبوت رضایت کشورها به التزام، شرط، وظایف امین و ... هستند، از زمان پذیرش متن معاهده اجرا می‌شوند و این امر در حالی که است خود معاهده در آن زمان هنوز لازم‌الاجرا نگردیده است. سازکار اجرای موقت در واقع همین الگو اجرای مقررات یک معاهده مقدم بر لازم‌الاجرا شدنش را دنبال می‌کند. تفاوتی که بین این سازکار با بند ۴ مادهٔ ۲۴ وجود دارد، در این است که سازکار اجرای موقت برخلاف محدود بودن به قیود پایانی یک معاهده یا برخی از آنها، مربوط یا به تمام معاهده یا برخی از مقررات ماهوی آن، یعنی رژیم حقوقی‌ای که معاهده به‌وجود می‌آورد، است.

پس از این پیش‌درآمد فوق دربارهٔ مفاد مادهٔ ۲۵ و سازکارها یا موافقت‌نامه‌های مشابه، به بررسی رویهٔ معاهداتی بین‌المللی در خصوص شیوه‌ها و چگونگی به‌کارگیری سازکار اجرای موقت معاهدات از سوی دولت‌ها در روابط معاهداتی بین آنان خواهیم پرداخت.

۳. مسائل فنی سازکار اجرای موقت معاهدات

۳،۱. شیوه‌های اجرای موقت یک معاهده

در رویهٔ معاهداتی بین‌المللی چندین شیوه در خصوص به‌کارگیری سازکار اجرای موقت قابل مشاهده است. اولین شیوه که بیشتر از بقیه نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد، اجرای موقت یک

معاهده بین‌المللی بعد از امضای بشرط تصویب بعدی و قبل از لازم‌الاجرا شدنش است که تحت تفسیر مضیق از ماده ۲۵، تنها شیوه‌ای است که ماده مزبور آن را پیش‌بینی کرده است؛^۱ چراکه فقط به اجرای موقت تمام یا برخی از مواد یک معاهده قبل از لازم‌الاجرا شدنش تصریح می‌کند.^۲

شیوه دوم مربوط به اجرای موقت یک معاهده پس از تصویب آن به وسیله یک دولت و قبل از لازم‌الاجرا شدن خود معاهده است.^۳ بیشتر معاهدات چندجانبه بین‌المللی برای لازم‌الاجرا شدن نیاز به تصویب از سوی تعداد معینی از دولت‌های شرکت‌کننده در فرایند مذاکره انعقاد آن دارند. این حد نصاب معین برای معاهدات مختلف برحسب موضوع یا اهمیت آن متفاوت است. معمولاً حد نصاب معین شده برای لازم‌الاجرا شدن معاهدات چندجانبه بین‌المللی مزبور ارائه ۳۵ سند تصویب یا الحاق است، اما همین تعداد نیز گاهی مانع بزرگی بر سر راه لازم‌الاجرا شدن قطعی معاهدات بوده است. برای نمونه، کنوانسیون ۱۹۸۶ بعد از گذشت بیش از سی سال از تاریخ انعقادش هنوز لازم‌الاجرا نگردیده است. در این وضعیت دولت‌های شرکت‌کننده در مذاکرات برای بهرمندی از مزایای معاهده و در راستای مقابله با احتمال طولانی شدن فرایند لازم‌الاجرا شدن آن، در معاهده مقرر می‌کنند که دولت‌های متعاقد قادر باشند پس از تصویب تا زمان لازم‌الاجرا شدن معاهده، تمام یا برخی از آن را به صورت موقت میان خود به اجرا در آورند.

در شیوه سوم، سازکار اجرای موقت بعد از الحاق به یک معاهده چندجانبه‌ای بین‌المللی که بین طرفین آن در حال اجراست، نسبت به دولت ملحق شونده تا زمانی که معاهده مزبور نسبت به وی لازم‌الاجرا گردد، مورد استفاده قرار می‌گیرد. به‌طور معمول، در معاهدات چندجانبه بین‌المللی، یک فاصله زمانی بین تاریخ الحاق تا تاریخ لازم‌الاجرا شدن معاهده نسبت به دولت ملحق شونده وجود دارد که ممکن است بنا به موضوع یا اهمیت معاهده، طرفین خواستار پوشش این وقفه شوند؛ در این وضعیت سازکار اجرای موقت مفید فایده است. برای نمونه، کنوانسیون

1. Gomes-Rebledo, J. M., First report on the provisional application of treaties, UN Doc. A/cn.4/664, p. 10.

2. Djajic, op. cit., p. 344.

3. Ibid.

ممنوعیت استفاده، انبار، تولید و انتقال مین‌های ضد نفر و انهدام آنها^۱ که اکنون در حال اجراست، مقرر می‌کند که در اولین روز بعد از گذشت شش ماه از زمان الحاق نسبت به دولت جدید ملحق شونده لازم الاجرا می‌گردد، اما دولت مزبور مجاز است در هنگام الحاق با صدور اعلامیه، ماده ۱ کنوانسیون مزبور را که حاوی تعهدات بنیادی آن است، به صورت موقت به اجرا درآورد. بنابراین، دولت ملحق شونده از حقوق و تکالیف مقرر شده در معاهده از زمان الحاق بدون نیاز به صرف انتظار تا لازم‌الاجرا شدن قطعی معاهده نسبت به خود برخوردار خواهد گردید؛ بدیهی است که برای لازم‌الاجرا شدن قطعی معاهده باید زمان مقرر شده سپری گردد.

در حالی که ماده ۲۵ از اجرای موقت یک معاهده قبل از لازم‌الاجرا شدنش صحبت می‌کند، در شیوه سوم، معاهده هنگامی توسط یک دولت متعاهد به صورت موقت به اجرا درمی‌آید که معاهده مزبور بین دیگر دولت‌ها لازم‌الاجرا باشد. بنابراین، همان‌طور که مشاهده شد، رویه معاهداتی از شیوه‌ای که در ابتدا توسط ماده ۲۵ پیش‌بینی شده بود، فراتر رفته است.^۲

۳.۲. منبع تعهد به اجرای موقت یک معاهده بین‌المللی

بند ۱ ماده ۲۵ مقرر می‌کند که معاهده یا برخی از مقررات آن قبل از لازم‌الاجرا شدنش در دو وضعیت مختلف ممکن است به صورت موقت اجرا گردد؛ اگر که خود معاهده تصریح به اجرای موقت کند یا اگر دولت‌های شرکت‌کننده در مذاکرات در این باره به ترتیبی دیگر توافق کنند. بنابراین منبع تعهد به اجرای موقت ممکن است از خود معاهده ناشی شود یا اینکه ناشی از ترتیب دیگری باشد که دولت‌ها بر آن توافق کرده قطعی و الزام‌آور اند. به عبارتی دیگر، اجرای موقت حاصل یک توافق^۳ است که این توافق ممکن است به شکل‌های^۴ گوناگونی از قبیل خود معاهده، موافقت‌نامه فرعی یا یادداشت تفاهم صورت گیرد.^۵

1. Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction.

2. Djajic, op. cit., p. 344.

3. Negotium.

4. Instrumentum.

5. Mathy, D., Article 25 VCLT. In O. Corten, & P. Klein (Eds.) *the Vienna Convention in the Law of Treaties: A Commentary* (pp. 639-654). Oxford: Oxford University Press, 2011. p. 650.

۳,۲,۱. تعهد به اجرای موقت بر اساس خود معاهده

وقتی که یک معاهده صریحاً به اجرای موقت تمام یا برخی از مقرراتش تصریح می‌کند، عبارت مزبور معمولاً در میان قیود پایانی^۱ معاهده قرار دارد. طبق بند ۴ ماده ۲۴ کنوانسیون وین، قیود پایانی در یک معاهده تنظیم‌کننده موضوعاتی هستند که لزوماً قبل از لازم الاجرا شدن معاهده به وجود می‌آیند و یکی از این موضوعات ممکن است اجرای موقت معاهده مزبور باشد. با توجه به ماهیت خود، این قبیل عبارات اغلب بخشی از ماده مربوط به شرایط لازم الاجرا شدن معاهده را تشکیل می‌دهند؛ امری که در رویه معاهداتی بین‌المللی بسیار مرسوم است. در این خصوص می‌توان به ماده ۱۷ پروتکل الحاقی به موافقت‌نامه بین آژانس و سایر دولت‌ها اشاره کرد. بر اساس ماده مزبور، دولت‌ها می‌توانند در هر زمانی قبل از لازم الاجرا شدن پروتکل الحاقی اعلام کنند که قصد اجرای موقت آن را دارند؛ امری که دولت ایران تاکنون دو مرتبه به آن تن داده است. در برخی موارد نیز ممکن است یک ماده معاهده منحصرأ به موضوع اجرای موقت تمام یا برخی از آن بپردازد.^۲ البته ماده مزبور به‌عنوان یک مقررۀ ماهوی تلقی نخواهد شد، بلکه مقرره‌ای شکلی است که ضرورتاً باید قبل از لازم الاجرا شدن معاهده اجرا گردد.^۳

همچنین، ماده مربوط به اجرای موقت ممکن است در یک مقاوله‌نامه یا یک ضمیمه که بخشی جدایی‌ناپذیر از معاهده مزبور است، جای گرفته باشد.^۴ در این خصوص می‌توان به مقاوله‌نامه منضم به معاهده نیروهای نظامی متعارف در اروپا^۵ اشاره کرد. بر اساس این مقاوله‌نامه

1. Final Clauses.

قیود پایانی یک معاهده، قیودی هستند که حقوق بین‌الملل معاهدات حاکم بر یک معاهده خاص را تعیین می‌کنند.
نک:

Rosenne, S., "When Is a Final Clause Not a Final Clause?". *American Journal of International Law*, 2004. (98) 3, 546-549, p. 546.

2. Michie, A. G., "the Provisional Application of Treaties with Special Reference to Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation Instruments". Unpublished LL. M. thesis, University of South Africa, 2004. Retrieved from: <http://goo.gl/8jgBmV>., p. 48.

3. Mathy, op. cit., p. 650.

4. Krieger, H., Article 25: Provisional Application. In O. Dorr & K. Schmalenbach (Eds.), *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary* (pp. 407-421). Hiedelberg: Springer, 2012. p. 414.

5. Treaty on Conventional Armed Forces in Europe.

قسمت‌های معینی از معاهده مزبور قبل از لازم‌الاجرا شدن به صورت موقت به اجرا درمی‌آید. اینکه یک مقاله‌نامه یا ضمیمه به‌عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از یک معاهده در نظر گرفته شود، وابسته به واژگان معاهده یا مقاله‌نامه و ضمیمه است. معمولاً مقاله‌نامه یا ضمیمه هم‌زمان با خود معاهده منعقد می‌گردد، اما ممکن است در تاریخی بعد از انعقاد خود معاهده نیز توافق بر سر آن حاصل گردد و سپس به معاهده پیوست شود.^۱

هنگامی که معاهدات چندجانبه تصریح به اجرای موقت خود می‌کنند، معمولاً این امکان را برای دولت‌های شرکت‌کننده در مذاکرات انعقاد یا حتی سایر دولت‌ها، در صورت باز بودن معاهده، فراهم می‌سازند که در زمان امضای معاهده مزبور به‌وسیله صدور یک اطلاعیه یا اعلامیه تمام یا برخی از آن را به صورت موقت به اجرا درآورند. برای نمونه، ماده ۱۵ کنوانسیون مساعدت در زمان یک حادثه هسته‌ای یا وضعیت اضطراری تشعشی^۲ مقرر می‌دارد که:

«هر دولتی می‌تواند در هنگام امضا یا هر زمانی بعد از آن و قبل از لازم‌الاجرا شدن کنوانسیون نسبت به خود، اعلام کند که می‌خواهد این کنوانسیون را به صورت موقت اجرا کند.» در این قبیل موارد، منبع تعهد اجرای موقت خود معاهده نیست، بلکه اطلاعیه یا اعلامیه‌ای است که به‌صورت یکجانبه اما مطابق با ماده مربوطه در معاهده و پیرو تکمیل تشریفات ضروری حقوق داخلی دولت مربوطه صادر شده است.^۳

۳،۲،۲. تعهد به اجرای موقت به ترتیبی دیگر

در جایی که یک معاهده دارای مقرره‌ای در خصوص اجرای موقت خود نیست، دولت‌های شرکت‌کننده در مذاکرات می‌توانند با توافق ضمن یک موافقت‌نامه جنبی تمام معاهده یا برخی از آن را به‌صورت موقت اجرا کنند.^۴ این توافق جنبی ممکن است در هنگام انعقاد معاهده اصلی یا بعد از آن در هر زمانی و قبل از لازم‌الاجرا شدنش صورت گیرد. در این وضعیت، در معاهده اصلی هیچ اشاره‌ای به اجرای موقت آن نشده، بنابراین منبع تعهد به اجرای موقت در خارج از

1. Michie, *The Provisional Application of Treaties...*, op. cit., p. 49.

2. Convention on Assistance in the Case of a Nuclear Accident or Radiological Emergency.

3. Michie, *The Provisional Application of Treaties...*, op. cit., p. 50.

4. Gomes-Rebledo, *First report...*, op. cit., p. 11, para.42.

خود معاهده قرار گرفته است. برای نمونه معاهده منعقد شده در سال ۱۹۹۳ م بین آلمان و ازبکستان درباره توسعه و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری‌ها،^۱ به وسیله مبادله یادداشت‌ها در همان روز انعقاد معاهده و بدون اینکه خود معاهده اشاره‌ای به این موضوع داشته باشد، به صورت موقت به اجرا درآمد.^۲

در رویه معاهداتی بین‌المللی، بیشتر موافقت‌نامه‌های جنبی که موضوع آنها اجرای موقت یک معاهده بین‌المللی است، در ماهیت موافقت‌نامه ساده هستند. بنابراین، لازم نیست که توافق بر سر اجرای موقت یک معاهده حتماً در خود آن معاهده صورت گیرد، بلکه ممکن است در موافقت‌نامه‌ای کاملاً جداگانه تصریح گردد. قسمت (ب) بند ۱ ماده ۲۵ هیچ شیوه ویژه‌ای برای انعقاد این قبیل موافقت‌نامه‌ها مقرر نکرده است.^۳ گفته شده هدف از این میزان زیاد انعطاف‌پذیری اعطای آزادی حداکثری به دولت‌ها برای حصول توافق درباره اجرای موقت یک معاهده بوده است.^۴

همچنین ممکن است معاهدات در عمل و بدون وجود هرگونه مقرره معاهداتی یا موافقت‌نامه ساده دیگری در خصوص این موضوع، به صورت موقت اجرا شوند. می‌توان گفت که دولت‌ها با اعمال مقررات معاهده قبل از لازم‌الاجرا شدنش، به صورت ضمنی درباره اجرای موقت آن توافق کرده‌اند. با توجه به کلی بودن عبارت «به ترتیبی دیگر» که در قسمت «ب» بند ۱ ماده ۲۵ قید شده است، تمام وضعیت‌های اشاره شده در بالا در ارتباط با اجرای موقت یک معاهده که خود حاوی مقرراتی در این خصوص نیست، قابل برداشت است؛ چراکه تعهد یک دولت به اجرای تمام یا برخی از یک معاهده به صورت موقت، ناشی از ابراز بدون ابهام نیتش، چه به صورت صریح یا ضمنی است و این ابراز نیت منبع تعهدات بین دولت‌هاست.

1. Treaty on promotion and reciprocal protection of investments.
2. Villiger, M.E., *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009. p. 355.
3. Krieger, op. cit., p. 414.
4. Yearbook of the international law, 1965 (I), p.112, para. 44.

۳،۳. تاریخ شروع اجرای موقت یک معاهده

از آنجایی که بند ۱ ماده ۲۵ به پرسش دربارهٔ زمان یا اینکه تحت چه شرایطی اجرای موقت آغاز می‌شود، پاسخی نمی‌دهد، در نتیجه در خود معاهده یا با ترتیب دیگری که دولت‌ها توافق کرده‌اند، باید به تاریخ شروع اجرای موقت تصریح گردد.^۱

در زمان تدوین کنوانسیون وین در کمیسیون پیشنهادهای مبنی بر تاریخ امضای معاهده یا گذشت پانزده روز از آن تاریخ یا حتی وقایعی مانند سپردن تعداد معینی سند تصویب، به‌عنوان زمان شروع اجرای موقت معاهده ارائه شد. اما در نهایت، متن اولیهٔ تصویب شده در کمیسیون عاری از هرگونه اشاره به تاریخ یا شرایط لازم‌الاجرا شدن موقت معاهدات بود. این موضوع در تمام متن‌های بعدی، شامل متن نهایی ماده ۲۵ که در کنفرانس وین تصویب شد، به همین صورت باقی ماند.^۲

بر اساس رویهٔ معاهداتی، دولت‌ها معمولاً در مادهٔ مربوط به اجرای موقت تصریح می‌کنند چه زمانی یا تحت چه شرایطی اجرای موقت معاهده شروع خواهد شد که اغلب تاریخ امضای معاهده است.^۳ همچنین، یک معاهده ممکن است که از تاریخ پذیرش متن آن یا هر تاریخ دیگری، مثلاً درج یک تاریخ معین، تاریخ مبادلهٔ اسناد معاهده یا تاریخ وقوع یک واقعهٔ خاص که دولت‌ها در مذاکرات بر آن توافق کرده‌اند، اجرای موقت آن آغاز گردد.^۴ همان‌طور که قبلاً نیز توضیح داده شد، آغاز اجرای موقت یک معاهده حتی ممکن است بعد از لازم‌الاجرا شدن قطعی آن معاهده صورت گیرد.^۵

در خصوص معاهدات چندجانبه که اجرای موقت خود را با ابلاغ اطلاعیه‌ای در این خصوص از سوی دولت‌ها مجاز دانسته‌اند، تاریخ آغاز اجرای موقت بسته به مقررات معاهده، ممکن است

1. Lefeber, op. cit., p. 4.

2. Memorandum by the Secretariat on Provisional application of treaties, UN Doc A/CN.4/658, p. 21.

3. Michie, *The Provisional Application of Treaties...*, op. cit., p. 60.

4. Aust, A., *Modern Treaty Law and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. P. 139.

۵. الهویی نظری، حمید و بهنام پورکریم، *اجرای موقت معاهدات، اندیشه‌های حقوق عمومی*، ۱۳۹۳، شماره ۲، ۹۷-۱۱۶، ص. ۱۱۳

تاریخ صدور اطلاعیه، تاریخ دریافت توسط امین معاهده یا تاریخ اشاره شده در اطلاعیه باشد. برای نمونه، موافقت‌نامه برنامه بین‌المللی حفاظت از دلفین‌ها^۱ مقرر کرده است که دولت‌ها می‌توانند با صدور اطلاعیه‌ای کتبی به امین موافقت‌نامه، آن را به صورت موقت به اجرا درآورند و تاریخ آغاز اجرای موقت، تاریخ دریافت اطلاعیه از سوی امین تعیین می‌شود. در خصوص اقدام به اجرای موقت یک معاهده چندجانبه به وسیله صدور اعلامیه یکجانبه، به‌جز در مواردی که در معاهده به صورت دیگری مقرر شده باشد، تاریخ آغاز اجرای موقت معاهده نسبت به دولتی که از حق خود برای صدور اعلامیه مزبور استفاده می‌کند، تاریخ صدور اعلامیه یا تاریخ قید شده در اعلامیه است.^۲

گفتنی است، بعید اما ممکن است بنا به دلایلی در تصریح به زمان آغاز اجرای موقت معاهده قصور شود. در جایی که خود معاهده به اجرای موقت خود تصریح می‌کند، اما زمان یا شرایط شروع اجرای موقت را از قلم انداخته است، اجرای موقت زمانی آغاز خواهد گردید که مواد مربوطه به اجرا درآیند. این وضعیت، مطابق با بند ۴ ماده ۲۴ کنوانسیون وین، متعاقب پذیرش متن معاهده مربوطه خواهد بود.^۳

۳،۴. دولت‌های متعهد به اجرای موقت معاهده

ماده ۲۵ کنوانسیون وین در خصوص این مسئله که کدام دولت‌ها درگیر در اجرای موقت یک معاهده هستند، ساکت است. بدیهی است، پاسخ این مسئله باید به وسیله عبارات معاهده مربوطه یا به ترتیب دیگری که دولت‌های مذاکره‌کننده توافق کرده‌اند، روشن گردد. هنگامی که یک معاهده بین‌المللی حاوی مقرراتی در خصوص اجرای موقت خود است، تعهدات دولت‌ها مبنی بر اجرای موقت با مشارکت آنان در انعقاد معاهده مزبور ایجاد می‌گردد. اگر مقرراتی درباره اجرای موقت در معاهده موجود نباشد، دولت‌هایی که از اجرای موقت معاهده، مثلاً به وسیله رأی‌گیری برای تصویب یک قطعنامه در این خصوص حمایت می‌کنند، متعهد به اجرای موقت معاهده مزبور می‌باشند؛ دولتی که نه در حمایت از قطعنامه مزبور رأی می‌دهد و نه

1. Agreement on the International Dolphin Conservation Program.

2. Michie, *The Provisional Application of Treaties*., op. cit., pp. 61-62.

3. Ibid, p. 62.

به اجماع^۱ دربارهٔ اجرای موقت معاهده می‌پیوندد، متعهد به اجرای موقت معاهده نیست. البته، اگر مقررات معاهده یا قطعنامه تصریح کنند که فقط می‌توانند بر دولت‌های امضاکننده اعمال شوند، مفاد آنها بر دولت‌های شرکت‌کننده در مذاکرات انعقاد یا تصویب (در مورد قطعنامه)، تا زمانی که معاهده یا قطعنامه را امضا نکرده‌اند، قابل اعمال نیست.^۲ اگر توافق بر سر اجرای موقت یک معاهده بین‌المللی در یک موافقت‌نامهٔ جنبی حاصل شده باشد، بدیهی است فقط دولت‌هایی که به موافقت‌نامهٔ مذکور پیوسته‌اند، متعهد به اجرای موقت معاهدهٔ اصلی می‌باشند.

طبق رویه، معمولاً در معاهدات تصریح می‌شود که به‌وسیلهٔ تمام دولت‌های امضاکننده تا قبل از لازم الاجرا شدن به صورت موقت اجرا خواهد گردید. بنابراین، معاهدهٔ مزبور لزوماً نه به‌وسیلهٔ تمام دولت‌های شرکت‌کننده در مذاکرات، بلکه در واقع فقط توسط آن دسته از دولت‌های شرکت‌کننده در مذاکرات که معاهده را امضا کرده‌اند، به صورت موقت اجرا خواهد گردید. البته منظور از «امضا» در اینجا، امضای مطابق مادهٔ ۱۲ کنوانسیون وین (ابراز اراده در پیوستن به معاهده به‌وسیلهٔ امضا) نیست، بلکه منظور مادهٔ ۱۴ (ابراز اراده در پیوستن به معاهده به‌وسیلهٔ امضا به شرط تصویب) است.^۳ همچنین، ممکن است یک معاهدهٔ بین‌المللی دوجانبه به اجرای موقت تمام یا برخی از مقررات خود تنها به‌وسیلهٔ یکی از دولت‌ها تصریح نماید، بنابراین فقط دولت مزبور به اجرای موقت معاهده متعهد است. برای نمونه، بند ۲ مادهٔ ۱۵ موافقت‌نامه سرایت مزایای تأمین اجتماعی^۴ بین هلند و رومانی مقرر می‌کند که:

«دولت هلند باید مادهٔ ۴ این موافقت‌نامه را از اولین روز دومین ماه بعد از تاریخ امضا به صورت موقت به اجرا درآورد.»

رویه‌ای که در خصوص اجرای موقت معاهدات چندجانبهٔ بین‌المللی معمول است، اجازهٔ صدور اعلامیه از طرف دولت‌های شرکت‌کننده در مذاکرات مبنی بر قصد آنان به اجرا موقت معاهده

1. Consensus.

2. Aust, op. cit., p. 139.

3. Lefeber, op. cit., p. 3.

4. Agreement on the Export of Social Security Benefits.

مزبور می‌باشد. این شیوه‌گزینش^۱ اجرای موقت معاهده، برای مثال در ماده ۵۷ موافقت‌نامه بین‌المللی کاکائو^۲ دیده می‌شود:

«هر دولت امضاکننده‌ای که قصد تصویب، پذیرش یا قبول این موافقت‌نامه را دارد یا هر دولتی که قصد الحاق دارد، اما هنوز قادر به سپردن سند الحاقش نبوده، ممکن است در هر زمانی با ابلاغ به امین موافقت‌نامه اطلاع دهد که، ...، این موافقت‌نامه را تا زمان لازم‌الاجرا شدن موافقت‌نامه...، یا اگر لازم‌الاجرا شده باشد، تا تاریخ مشخصی به صورت موقت اجرا خواهد کرد...»

بر این اساس، حتی دولت‌هایی که در مذاکرات انعقاد معاهده شرکت نکرده‌اند، نیز می‌توانند با صدور یک اعلامیه یا اطلاعیه، قبل از الحاق کامل به معاهده، آن را به صورت موقت اجرا کنند.^۳ بنابراین تنها دولت‌هایی به اجرای موقت معاهده متعهدند که اعلامیه مزبور را صادر کرده باشند. فایده قیودی که اجرای موقت یک معاهده چندجانبه را به وسیله صدور اعلامیه با اطلاعیه مجاز می‌دانند، این است که به آن دولت‌هایی که از نظر مقررات حقوق داخلی امکان اجرای موقت معاهدات را دارند، اجازه این کار را می‌دهند، درحالی که آن دولت‌هایی که قادر یا مایل به اجرای موقت معاهده نیستند، آزادند تا زمان لازم‌الاجرا شدن قطعی معاهده صبر کنند.^۴

در مقابل امکان گزینش اجرای موقت توسط دولت‌ها به وسیله صدور یک اعلامیه، معاهده ممکن است دربردارنده قیدی مبنی بر رد^۵ اجرای موقت باشد. در این وضعیت، دولت‌ها توافق کرده‌اند که معاهده بعد از پذیرش متن یا امضا، بسته به مقرراتش، به صورت موقت به اجرا درمی‌آید، اما این امکان وجود دارد که دولتی با صدور اعلامیه در زمان پذیرش متن یا امضا و یا هر زمانی دیگر، تصمیم خود را مبنی بر عدم اجرای موقت معاهده را اعلام کنند. برای مثال، می‌توان به ماده ۴۵ معاهده منشور انرژی^۶ اشاره کرد. طبق این ماده، تمام دولت‌های امضاکننده

1. Opting In.

2. International Cocoa Agreement.

3. Gomes-Rebledo, J. M., Third report on the provisional application of treaties, UN Doc A/CN.4/687, p. 22, para. 107.

4. Michie, A., "The role of provisionally applied treaties in international organizations". *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, 2006. (39) 1, 39-56, pp. 46-47.

5. Opting Out.

6. Energy Charter Treaty.

معاهده مذکور را از تاریخ امضا تا زمان لازم‌الاجرا شدنش به صورت موقت اجرا خواهند نمود، مگر اینکه دولتی صریحاً اعلام کند که مایل به اجرای موقت معاهده نیست.^۱

در صورت عدم وجود هرگونه مقرراتی در خصوص اجرای موقت یک معاهده به‌وسیله دولتی که قصد الحاق به آن را دارد، دولت مزبور همچنان می‌تواند به صورت یکجانبه، مطابق قسمت «ب» بند ۱ ماده ۲۵ خود را متعهد به اجرای موقت معاهده نماید. برای مثال، هنگامی که دولت سوریه سند الحاق خود به کنوانسیون ممنوعیت توسعه، تولید، انباشت و به‌کارگیری سلاح‌های شیمیایی و انهدام آنها^۲ را به دبیرکل سازمان ملل متحد به عنوان امین کنوانسیون ارائه داد، اعلام کرد کنوانسیون را تا زمان لازم‌الاجرا شدنش نسبت به خود، به صورت موقت اجرا خواهد کرد. گرچه کنوانسیون مزبور مقرراتی درباره اجرای موقت ندارد، نه دولت‌های عضو کنوانسیون و نه سازمان ممنوعیت سلاح‌های شیمیایی^۳ که وظیفه نظارت بر اجرای کنوانسیون را برعهده دارد، مخالفتی با اجرای موقت آن توسط دولت سوریه ابراز نمودند.^۴ در واقع، در این قضیه در خصوص اجرای یک معاهده «به ترتیبی دیگر» توافق شد.

۳.۵. خاتمه اجرای موقت یک معاهده بین‌المللی

اجرای موقت یک معاهده ممکن است با لازم‌الاجرا شدن معاهده مزبور یا از طریق لغو یکجانبه اجرای موقت خاتمه یابد. بدیهی است که اجرای موقت با لازم‌الاجرا شدن معاهده، حداقل نسبت به برخی از دولت‌ها، پایان می‌یابد؛ چراکه بند ۱ ماده ۲۵ تصریح می‌کند که یک معاهده ممکن است «قبل از لازم‌الاجرا شدنش» به صورت موقت به اجرا درآید.^۵ اما بند ۲ ماده مذکور صریحاً فقط به یک شیوه خاتمه اجرای موقت، یعنی لغو یکجانبه، اشاره دارد؛ با وجود این، ممکن است شرایط دیگری برای خاتمه اجرای موقت در خود معاهده یا در موافقت‌نامه‌ای

1. Hober, K., "Investment Arbitration and the Energy Charter Treaty". *Journal of International Dispute Settlement*, 2010. (1) 1, 153-190, p. 166.

2. Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction.

3. Organization for the Prohibition of Chemical Weapons.

4. Gomes-Rebledo, Third report., op. cit., p. 24, para. 119-120.

5. Recommendation of the Working-Group on the long-term programme of work, UN Doc A/66/10, p. 333, para. 8.

جداگانه تصریح شده باشد. تاریخچه مذاکرات ماده ۲۵ نیز حاکی از آن است که دیگر شرایط برای پایان اجرای موقت نیز مورد توجه قرار گرفته بودند.^۱

۳.۵.۱. لازم الاجرا شدن معاهده

از نتایج اجتناب‌ناپذیر لازم الاجرا شدن یک معاهده گذر از دوره اجرای موقت به دوره اجرای قطعی آن است. با این حال، وضعیت در خصوص معاهدات دوجانبه باید از معاهدات چندجانبه متمایز گردد. اجرای موقت یک معاهده دوجانبه معمولاً با لازم‌الاجرا شدن قطعی آن معاهده پایان می‌یابد.^۲ اما در خصوص معاهدات چندجانبه، اجرای موقت ممکن است حتی پس از لازم‌الاجرا شدن معاهده، درباره برخی دولت‌ها ادامه داشته باشد.^۳ بدیهی است، اگر معاهده‌ای لازم‌الاجرا گردد، در حالی که تمام دولت‌هایی که آن را به صورت موقت اجرا می‌کنند، اراده خود را در پیوستن به معاهده به وسیله یکی از شیوه‌های اشاره شده در ماده ۱۱ کنوانسیون وین ابراز نکرده باشند، اجرای موقت معاهده مزبور در قبال آنان خاتمه نمی‌یابد.^۴ همچنین، دولتی که یک معاهده در حال اجرا را قبل از تکمیل فرایند الحاق به آن به صورت موقت به اجرا در می‌آورد، با لازم‌الاجرا شدن معاهده نسبت به خود، که همان زمان الحاق قطعی به معاهده است، اجرای موقت نسبت وی پایان می‌یابد.

۳.۵.۲. توافق مذاکره‌کنندگان

سرآغاز بند ۲ ماده ۲۵ با ذکر عبارت «بجز در مواردی که معاهده به صورتی دیگر مقرر کند یا دولت‌های شرکت‌کننده در مذاکره به گونه‌ای دیگر توافق کرده باشند» پیش‌بینی می‌کند که اجرای موقت یک معاهده می‌تواند به وسیله توافق یا برطبق مفاد معاهده پایان یابد. بنابراین طرفین معاهده می‌توانند در خصوص تاریخ پایان اجرای موقت در خود معاهده، در موافقت‌نامه

1. Memorandum by the Secretariat on Provisional application of treaties, op. cit., p. 27, para. 86

2. Michie, *The Provisional Application of Treaties* op. cit., pp. 79-80.

3. Arsanjani, M., & Reisman, W. M., *Provisional Application of Treaties in International Law: The Energy Charter Treaty Awards*. In E. Cannizzaro (Ed.), *The Law of Treaties Beyond the Vienna Convention* (pp.86-104). Oxford: Oxford University Press, 2011. p. 87.

4 Lefeber, op. cit., p. 4.

جانبی یا به ترتیبی دیگر تصمیم‌گیری کنند. برای مثال، معاهده آسمان‌های باز^۱ مقرر می‌دارد که برای یک دوره دوازده ماهه، قبل از لازم‌الاجرا شدنش به صورت موقت اجرا خواهد گردید. نیاز نیست توافق در خصوص زمان خاتمه اجرای موقت، مقدم بر زمان شروع آن باشد. توافق درباره خاتمه اجرای موقت یک معاهده حتی ممکن است به صورت ضمنی صورت گیرد؛ مثلاً اگر تمام طرف‌های مذاکره‌کننده بعداً معاهده‌ای دیگری درباره همان موضوع معاهده در حال اجرای موقت منعقد کنند.^۲

چندین مزیت در خصوص تصریح به زمان پایان اجرای موقت یک معاهده وجود دارد. برای مثال، تعیین زمانی معین برای پایان اجرای موقت و لازم‌الاجرا شدن قطعی معاهده ممکن است به عنوان مبنایی برای ارزیابی استقبال از معاهده محسوب گردد. همچنین، با تصریح به مدت اجرای موقت معاهده، دولت‌های امضاکننده می‌توانند موجب ترغیب یکدیگر به منظور اتخاذ تصمیمی در خصوص تصویب معاهده مزبور و از این‌رو مانع اجرای موقت طولانی مدت معاهده شوند.^۳ نمونه‌ای قابل توجه در خصوص توافق دولت‌های درباره زمان خاتمه اجرای موقت یک معاهده، موافقت‌نامه درباره اجرای بخش یازدهم کنوانسیون ملل متحد درباره حقوق دریاهای^۴ است. بند ۳ ماده ۷ موافقت‌نامه مزبور مقرر می‌دارد که اجرای موقت موافقت‌نامه در تاریخ ۱۶ نوامبر ۱۹۹۸ پایان می‌یابد، اگر تا آن تاریخ موافقت‌نامه لازم‌الاجرا نشده باشد یا توسط هفت دولت که حداقل پنج دولت توسعه یافته هستند، تصویب نشده باشد.

۳،۵،۳. لغو یکجانبه اجرای موقت

بند ۲ ماده ۲۵ اختیار لغو یکجانبه اجرای موقت یک معاهده را، به جز در مواردی که معاهده به صورت دیگری مقرر کند یا دولت‌های شرکت‌کننده در مذاکره به ترتیبی دیگر توافق کرده باشند، در هر زمانی با صدور یک اطلاعیه می‌دهد. هدف این بند ایجاد تعادل میان امنیت

1. Treaty on Open Skies.

۲. نک: بند ۱ ماده ۵۹ کنوانسیون وین.

3. Michie, *The Provisional Application of Treaties*, op. cit., p. 81.

4. Agreement relating to the implementation of Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea.

حقوقی و انعطاف‌پذیری در معاهدات است؛^۱ چراکه این مقرر به‌طور خاص به حمایت از دولت‌هایی می‌پردازد که در تصویب معاهده‌ای که در حال اجرای موقت است، ناکام مانده‌اند. گاهی لازم الاجرا شدن قطعی یک معاهده بیش از اندازه و به حدی به تأخیر می‌افتد که ممکن است یک دولت دیگر ادامه اجرای موقت آن را انجام‌پذیر یا مناسب نداند.^۲ برطبق آیین ذکر شده در بند فوق‌الذکر، یک دولت اختیار دارد در هر زمانی به دولت یا دولت‌های دیگری که بین آنها معاهده در حال اجرای موقت است، قصد خود را مبنی بر نپیوستن به معاهده مزبور اطلاع دهد، در این وضعیت اجرای موقت معاهده فقط بین دولت اطلاع‌دهنده و دولت(های) مخاطب اطلاعیه لغو می‌گردد.^۳

به‌طور کلی، تمام اطلاعیه‌های صادر شده مطابق مقررات کنوانسیون وین باید مطابق ماده ۷۸ آن صادر شوند، به‌جز در مواردی که کنوانسیون مزبور یا معاهده مربوطه ترتیب دیگری مقرر کند. رویه معاهداتی حاکی از آن است که دولت‌ها شرایط متفاوتی برای اثرگذاری اطلاعیه لغو یکجانبه اجرای موقت مقرر می‌کنند، همانند تاریخ دریافت اطلاعیه از سوی دولت دیگر یا امین معاهده یا گذشت مدت زمان معینی از تاریخ دریافت اطلاعیه به منظور نافذ شدن آن.^۴ برای مثال، اطلاعیه‌های لغو یکجانبه اجرای موقت معاهده منشور انرژی بعد از گذشت شصت رو از تاریخ دریافت آنها به‌وسیله امین معاهده اثرگذار می‌شوند. در صورت عدم ذکر هرگونه تاریخ معین، تاریخ لغو اجرای موقت بر طبق ماده ۷۸ کنوانسیون حقوق معاهدات، زمانی است که اطلاعیه مزبور توسط دیگر دولت یا دولت‌هایی که بین آنها معاهده در حال اجرای موقت است، دریافت گردد.

اختیار لغو یکجانبه اجرای موقت، فقط در دست دولت‌هایی است که تا تاریخ ابلاغ اطلاعیه، اراده خود را مبنی بر پیوستن به معاهده ابراز نکرده‌اند. همچنین، آثار لغو یکجانبه به گذشته سرایت نخواهد کرد، بنابراین باید به حقوق و تکالیف به‌وجود آمده قبل از لغو اجرای موقت عمل

1. Bartels, L., "Withdrawing Provisional Application of Treaties: Has the EU Made a Mistake?". *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 2012. (1) 1, 112-118, p. 118.

2. Mathy, op. cit., p. 653.

3. Villiger, op. cit., p. 355.

4. Krieger, op. cit., p. 416.

گردد، مگر اینکه به ترتیب دیگری توافق شده باشد. در این خصوص می‌توان به لغو اجرای پروتکل الحاقی از سوی دولت ایران اشاره کرد؛ سند مزبور از سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۶ به صورت داوطلبانه به وسیله ایران در حال اجرای موقت بود تا اینکه در سال ۲۰۰۶ اعلام نمود دیگر قصد ادامه اجرای موقت پروتکل الحاقی را ندارد.

۳.۶. مدت اجرای موقت

در کنفرانس وین اظهار شد که باید به محدود کردن دوره اجرای موقت نیز توجه شود و بعد از یک زمان معین، اجرای موقت متوقف شود.^۱ بر همین اساس، اظهار گردید که اجرای موقت معاهدات نباید تبدیل به یک سازکار حقوقی شود که در عین حالی که دولت‌ها را قادر به بهره‌مندی از مزایای معاهده می‌کند، به آنان اختیار پایان اجرای معاهده را در هر زمانی بوسیله لغو یکجانبه دهد. بنابراین، پیشنهاد شد که ماده ۲۵ با اضافه شدن بند سومی به آن اصلاح گردد؛ طبق بند پیشنهادی اجرای موقت یک معاهده نباید دولت‌ها را از تعهد به اتخاذ رویکردی در خصوص پذیرش نهایی معاهده توسط آنان در یک محدوده زمانی مناسب رها سازد. با حمایت از این پیشنهاد، اعلام شد که تعیین یک محدوده زمانی در راستای جلوگیری از احتمال ادامه نامحدود اجرای موقت مطلوب خواهد بود.^۲ اما در نهایت، پیشنهاد مزبور مورد موافقت قرار نگرفت. بنابراین ماده ۲۵ کنوانسیون حقوق معاهدات در خصوص مسئله مدت زمان اجرای موقت ساکت است. در پاسخ به این مسئله و تعیین اینکه دولتی که در حال اجرای موقت یک معاهده بین‌المللی است، چه مدت زمانی برای تصویب آن یا تصمیم درباره لغو اجرای موقتش دارد، باید به رویه معاهداتی بین‌المللی رجوع کرد.

رویه دولت‌ها در خصوص اجرای موقت موافقت‌نامه عمومی درباره تعرفه و تجارت^۳ حاکی از آن است که دوره اجرای موقت ممکن است به طور نامحدودی ادامه یابد؛ چراکه موافقت‌نامه

1. Memorandum by the Secretariat on Provisional application of treaties, op. cit., p. 33, para. 108.

2. Official Records of the United Nations Conference ..., op. cit., p. 40, para. 61 & 70.

3. General Agreement on Tariffs and Trade.

مذکور برای دوره‌ای نزدیک به پنجاه سال به صورت موقت در حال اجرا بود.^۱ بنابراین، مدت اجرای موقت یک معاهده با توجه به عدم وجود مقرره‌ای در کنوانسیون وین، وابسته به مقررات معاهده مربوطه یا توافق و طرز عمل بعدی دولت‌هاست.

1. Niebruegge, A. M., "Provisional Application of the Energy Charter Treaty: The Yukos Arbitration and the Future Place of Provisional Application in International Law". *Chicago Journal of International Law*, 2007. (8) 1, 355-376, p. 359.

نتیجه‌گیری

ماده ۲۵ کنوانسیون وین به سازکاری تصریح می‌کند که به‌وسیله آن دولت‌ها می‌توانند بر اساس توافق مقرر شده در خود معاهده یا به ترتیبی دیگر تمام یا برخی از مقررات ماهوی یک معاهده را به‌صورت موقت و قبل از لازم‌الاجرا شدن آن به اجرا درآورند. این سازکار انعطاف‌پذیر با ادغام مزیت‌های لازم‌الاجرا شدن معاهده به‌وسیله امضا و کارویژه تصویب معاهدات، امکان اجرای فوری معاهده را درحالی‌که دولت‌های طرف آن به دنبال کامل کردن فرایندهای ضروری داخلی به منظور ابراز اراده نهایی برای پیوستن به معاهده مزبور می‌باشند، مهیا می‌کند.

در حالی‌که اجرای موقت معاهدات مکانیسمی تثبیت شده در حقوق بین‌الملل معاهدات است، به نظر می‌رسد که دولت‌ها اغلب در شرایط خاص متوسل به آن شده‌اند. امکان اعمال مقررات یک معاهده بین‌المللی قبل از لازم‌الاجرا شدن آن متضمن کاربردهای متمایزی از قبیل غلبه بر فرایند زمان‌بر تصویب داخلی معاهدات و واکنش سریع به شرایط اضطراری و بحران‌های بین‌المللی است. اصولاً می‌توان تمام معاهدات بین‌المللی را به صورت موقت به اجرا درآورد و از این منظر مانع خاصی در حقوق بین‌الملل وجود ندارد. رویه معاهداتی بین‌المللی نیز حاکی از این امر است. بر اساس رویه مزبور، دولت‌ها موافقت‌نامه‌های بین‌المللی دو یا چندجانبه مربوط به کالا تا معاهدات مربوط به رژیم‌های بین‌المللی کنترل سلاح را به صورت موقت به اجرا درآورده‌اند. به طور کلی می‌توان گفت سازکار اجرای موقت معاهدات پاسخی به نیازهای موجود در رویه معاهداتی بین‌المللی به منظور تسریع و تسهیل اجرای معاهدات است؛ مرحله‌ای که آغاز آن ممکن است مستلزم صرف زمان قابل توجهی برای تکمیل فرایندهای ضروری داخلی باشد و این وقفه زمانی مانع دستیابی به هدفی گردد که طرفین معاهده به دنبال آن می‌باشند و از این رو کارکردی منحصر به‌فرد در نظام حقوقی بین‌المللی برعهده دارد. با وجود مزایای کاربردی، به دلیل وجود برخی ابهامات سازکار اجرای موقت چندان در رویه معاهداتی بین‌المللی مورد توجه نبوده است. به همین دلیل، کمیسیون حقوق بین‌الملل سعی دارد با بررسی جنبه‌های گوناگون آن به روشن‌سازی هرچه بیشتر اجرای موقت معاهدات کمک کرده، از این رو دولت‌ها را ترغیب به استفاده از آن نماید. این امر احتمالاً با تدوین مجموعه موادی رهنمودی در پایان کار کمیسیون انجام خواهد گرفت.

فهرست منابع

منابع فارسی

کتاب

۱. فلسفی، هدایت‌الله، *حقوق بین‌الملل معاهدات*، تهران: فرهنگ نشر نو، ۱۳۹۱.

مقاله

۲. تیلا، پروانه، جایگاه اجرای موقت پروتکل الحاقی معاهده عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای در حقوق عمومی ایران، مجله پژوهش‌های حقوقی، ۱۳۸۲، شماره ۴.
۳. الهویی نظری، حمید و بهنام پورکریم، *اجرای موقت معاهدات*، اندیشه‌های حقوق عمومی، ۱۳۹۳، شماره ۲.

منابع انگلیسی

Books

4. Arsanjani, M., & Reisman, W. M., Provisional Application of Treaties in International Law: The Energy Charter Treaty Awards. In E. Cannizzaro (Ed.), *The Law of Treaties Beyond the Vienna Convention*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
5. Aust, A., *Modern Treaty Law and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
6. Krieger, H., Article 25: Provisional Application. In O. Dorr & K. Schmalenbach (Eds.), *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary* (pp. 407-421). Heidelberg: Springer, 2012.
7. Mathy, D., Article 25 VCLT. In O. Corten, & P. Klein (Eds.) *the Vienna Convention in the Law of Treaties: A Commentary* (pp. 639-654). Oxford: Oxford University Press, 2011.
8. Mertsch, A.Q., *Provisionally Applied Treaties: Their Binding Force and Legal Nature*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2012.
9. Schemers, H. G., & Blokker, N. (2011). *International Institutional Law* (11th ed.). Boston: Martinus Nijhoff Publishers.

10. Villiger, M.E., *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009.

Articles

11. Bartels, L., "Withdrawing Provisional Application of Treaties: Has the EU Made a Mistake?". *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 2012. (1) 1.
12. Djajic, S., "Provisional Application of Treaties: Critical Assessment of the Rule and International Investment Awards". *Harmonization of Serbian and Hungarian Law with the European Union Law*, 2014. (2).
13. Hober, K., "Investment Arbitration and the Energy Charter Treaty". *Journal of International Dispute Settlement*, 2010. (1) 1.
14. Lefeber, R., "Treaties, Provisional Application". In *Max Planck Encyclopedia of International Law online edition*. Last Update May 2011. Retrieved from: <http://mpepil.com>.
15. Michie, A., "The role of provisionally applied treaties in international organizations". *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, 2006. (39) 1.
16. Niebruegge, A. M., "Provisional Application of the Energy Charter Treaty: The Yukos Arbitration and the Future Place of Provisional Application in International Law". *Chicago Journal of International Law*, 2007. (8) 1.
17. Rogoff, M. A., & Guaditz, B. E., "The provisional application of international agreements". *Maine Law Review*, 1987, 39.
18. Rosenne, S., "When Is a Final Clause Not a Final Clause?". *American Journal of International Law*, 2004. (98) 3.

Thesis

19. Michie, A. G., "the Provisional Application of Treaties with Special Reference to Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation Instruments". Unpublished LL. M. thesis, University of South Africa, 2004. Retrieved from: <http://goo.gl/8jgBmV>.

International Conventions & Treaties

20. Agreement on the International Dolphin Conservation Programme.
21. Agreement relating to the implementation of Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea.
22. Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty.

23. Convention on Assistance in the Case of a Nuclear Accident or Radiological Emergency.
24. Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction.
25. Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction.
26. General Agreement on Tariffs and Trade.
27. International Cocoa Agreement.
28. The Energy Charter Treaty.
29. Treaty on Conventional Armed Forces in Europe.
30. Treaty on Open Skies.
31. Treaty on promotion and reciprocal protection of investments.
32. United Nations Convention on the Law of the Sea.
33. Vienna Convention on the Law of Treaties.
34. Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations.

Reports and other International Documents

35. C.N.592.2013.TREATIES-XXVI.3.
36. Gomes-Rebledo, J. M., First report on the provisional application of treaties, UN Doc. A/cn.4/664.
37. Gomes-Rebledo, J. M., Second report on the provisional application of treaties, UN Doc A/cn.4/664.
38. Gomes-Rebledo, J. M., Third report on the provisional application of treaties, UN Doc A/CN.4/687.
39. Memorandum by the Secretariat on Provisional application of treaties, UN Doc A/CN.4/658.
40. Official Records of the United Nations Conference on the Law of Treaties, UN Doc A/CONF.39/11/Add.1.
41. Recommendation of the Working-Group on the long-term programme of work, UN Doc A/66/10.
42. Report of the International Law Commission on the work of its sixty-seventh session, UN Doc A/70/10.
43. Yearbook of the international law, 1965 (I).

Sites

44. International Law Commission.